

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника
Навчально-науковий юридичний інститут
Кафедра теорії та історії держави і права

Присташ Л.Т.

Історія держави і права України

Методичні вказівки для студентів І-го курсу денної форми
навчання для підготовки семінарських занять
Спеціальність 081 Право
ОПП “Міжнародне та Європейське право”

Івано-Франківськ
2022

Затверджено на засіданні кафедри теорії та історії держави і права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 10 від 24 травня 2022 р.)

Затверджено Науково-методичною радою Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 5 від 30 червня 2022 р.)

Обговорено та рекомендовано до видання Вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 1 від 15 вересня 2022 р.)

Рецензенти:

Кернякевич-Танасійчук Юлія Володимирівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри судочинства.

Адамович Сергій Васильович – доктор історичних наук, професор кафедри теорії та історії держави і права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Присташ Л.Т.

Історія держави і права України [текст]: методичні вказівки для студентів I-го курсу денної форми навчання
/ Л.Т.Присташ. - Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022.-с.

Методичні вказівки з «Історії держави і права України» вміщують тематику семінарських занять, методичні поради з питань підготовки до семінарських занять, список рекомендованої літератури, і має надати допомогу студентам у виробленні уміння самостійно вивчати історію держави і права України, аналізувати законодавчі акти, формулювати і обґрунтовувати історико-теоритичні висновки та узагальнення.

Вказівки призначені для студентів, аспірантів, викладачів.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

РОЗДІЛ 2. ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Право Київської Русі

Тема 2. Державний механізм Галицько-Волинського князівства

Тема 3. Литовські статuti та їх застосування в Україні

Тема 4. Апарат управління Гетьманщини. Організація і діяльність Запорізької Січі

Тема 5. Кодифікація українського права у XVIII ст..

Тема 6. Апарат управління західноукраїнськими землями у складі Австрії та Австро-Угорщини (1771-1918рр.).

Тема 7. Реформи другої половини XIX ст. в Російській Імперії та їх поширення в Україні.

Тема 8. Державний устрій і право Української Народної Республіки

Тема 9. Виникнення і діяльність Західної Української Народної республіки.

Тема 10. Утворення УСРР та її конституційне законодавство

Тема 11. Правові основи входження Західної України до складу УРСР

Тема 12. Входження Північної Буковини до складу УРСР

Тема 13. Держава і право України у роки Другої світової війни

Тема 14. Законодавча діяльність Народної Ради Закарпатської України

Тема 15. Відродження і розбудова незалежної Української держави

РОЗДІЛ 3. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Розвиток і поступ науки залежить від загальної атмосфери у країні, суспільно-політичного клімату. Цей постулат особливо яскраво уточнює наше сьогодення. Десятиліття командно-бюрократичних методів керівництва згубно вплинули і на історико-правову науку. Від неї вимагалось головним чином пропагувати нерідко вигадані успіхи і досягнення соціалістичної системи. Це і призвело до одностороннього зображення минулого, без об'єктивного вивчення і серйозного розкриття труднощів та суперечностей історичної, у тому числі й історико-правової науки. А не знати історії, за словами давньоримського політичного діяча, оратора і письменника Марка Туллія Ціцерона, - бути завжди недоростком. Розвиваючи цю думку, відомий український поет, академік Максим Рильський у передмові до книги І.Шаповала "В пошуках скарбів" зазначив: "Хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього. Хто не шанує видатних людей свого народу, той сам не годен пошани".

Зміни у розвитку юридичної науки потребують докорінного концептуального переосмислення процесу розвитку держави і права України, що тривалий час перебувала у складі Російської та Австро-Угорської імперій, а згодом - Радянського Союзу. Принцип історизму зобов'язує об'єктивно розглядати і аналізувати явища державно-правового життя як у минулому так і в сучасній дійсності. Об'єктивність - наріжний камінь у викладі історико-правознавчих проблем, тому завдання науковців - усунути "білі плями" у висвітленні минулого держави і права українського народу. Зокрема, особливу увагу треба звернути на аналіз державно-правової практики в період радянської влади, на суперечності і тенденції розвитку законодавства, на політико-правові причини формування адміністративно-командної системи в кінці 20-х і на початку 30-х років ХХ століття у республіках колишнього Радянського Союзу, в тому числі й в Україні, та згубний вплив культу особи на розвиток народовладдя.

Утворення незалежних держав на території колишнього СРСР - це не тільки явище історичної закономірності розпаду багатонаціональної імперії і реалізації права на самовизначення. Це і наслідок тривалого насаджування ідеології і політичної практики етнічного націоналізму. Крах тоталітарно-репресивного комуністичного режиму, де політика і право, наука і культура, власне, всі сфери суспільства підганялися під заідеологізовані стереотипи, був зумовлений самою історією. А історія - це пам'ять людського суспільства, свідомість і совість, засіб самоочищення, виховання прийдешніх поколінь. Як зазначив видатний український вчений, громадський і державний діяч М.Грушевський, "є події, що по короткім часі мають виключно історичне, сказати б антикварне значення; є знов такі, що служать вихідною точкою для дальших поколінь на довгий час, створюють для них цілком нові обставини життя, виносять на верх змагання й ідеї, що стають боєвим прапором для віків, святощами для одних і страхом для других".

Історія держави і права України є однією з правових дисциплін, яку вивчають на I курсі денної і заочної форм навчання. Вона охоплює розвиток усіх галузей права, всі аспекти еволюції держави, її механізм, форму державної єдності та ін.

Курс історії держави і права України є своєрідним вступом до спеціальних юридичних дисциплін (конституційне, цивільне, трудове, кримінальне, процесуальне право та ін.), і ґрунтовне їх вивчення, у тому числі глибокий аналіз важливих законодавчих актів, потрібне не лише для підвищення якості історико-правової підготовки студентів та їх загальної правової культури, але й для всестороннього глибокого усвідомлення галузей діючого права. А право, як відомо, зумовлене економічним ладом суспільства, його соціально-політичною структурою, зазнає впливу історичних традицій, пануючої ідеології, культури та інших факторів. Розбудова державності України є необхідною історичною передумовою піднесення національної культури, а державність, культура та освіта є беззаперечними пріоритетами суспільного розвитку.

Згідно з навчальним планом, крім лекційного курсу з історії держави і права України, проводяться групові семінарські заняття (від лат. *seminarium* - розсадник), їх мета - виробити у студентів уміння самостійно вивчати питання історії держави і права, аналізувати законодавчі акти, формулювати і обґрунтовувати історико-теоретичні висновки та узагальнення. Семінарські заняття не повторюють, а доповнюють і поглиблюють теми лекційного курсу і навчальної літератури. Готуючись до семінару, студент вчиться обґрунтовувати і формулювати свої думки, працюючи на семінарському занятті набуває навички публічних виступів, ведення дискусії, виявляє свої знання, наукову позицію, зміцнює впевненість в знаннях, переконаннях і свідомості.

Для підготовки до семінару студентів пропонуються тема, план семінару і відповідна література з врахуванням нових оцінок історичних подій та осіб. Особливу увагу треба звернути на закони та інші нормативні акти. Це можуть бути не тільки чинні нормативні акти, але й так

звані пам'ятки права, тобто ті норми права, які втратили свою силу, але дають цінні відомості про суспільний і державно-правовий лад, що існував у різні періоди історії держави і права. Допоміжним матеріалом є наявні підручники для студентів вузів, що навчаються за спеціальністю "Правознавство".

Водночас, враховуючи специфіку навчання у вищій школі, конкретні сторінки рекомендованих джерел не вказані. Готуючись до семінарського заняття, студент повинен самостійно знайти розділи та параграфи. Поряд з рекомендованою літературою можна використати інші доступні джерела. Висвітлюючи державно-правові питання, бажано на підставі здобутих у середній школі знань давати також загальну стислу характеристику відповідного періоду історії України.

На основі вивчення рекомендованої та додаткової літератури треба скласти якомога вичерпніші відповіді на всі питання семінарського заняття. Виступаючи на семінарі, студент повинен чітко і лаконічно висловлювати свої думки, не відхиляючись від обговорюваної теми. При цьому можна користуватись своїм конспектом, але не зачитувати його замість свого усного виступу. Спірні і дискусійні питання вирішуються під керівництвом викладача в процесі докладного обговорення на семінарі.

В кінці семінару викладач коротко формулює основні положення обговорюваної теми, оцінює виступи учасників семінару і робить узагальнюючий висновок. На основі цього висновку студенти вносять у свої записи відповідні доповнення та уточнення.

На семінарських заняттях ведеться облік поточної успішності студентів. Пропущений з будь-яких причин семінар, а також незадовільний виступ на занятті необхідно протягом десяти днів відпрацювати шляхом написання реферату з відповідями на всі питання даної теми та подальшого його захисту або усно. В іншому випадку студент не допускається до участі в наступному семінарі. Невиконання зазначених вимог щодо семінарських занять є причиною для недопуску студента до складання підсумкового іспиту.

РОЗДІЛ 2. ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

ТЕМА 1. ПРАВО КИЇВСЬКОЇ РУСІ

(2 години)

Методичні рекомендації

Необхідно насамперед з'ясувати роль усного звичаєвого права, русько-візантійських договорів, актів судової діяльності князів, римського та канонічного права у формуванні правової системи Київської Русі.

Основну увагу приділити аналізу конкретних норм Руської Правди та їх ролі у становленні права Київської Русі. Зокрема висвітлити наступні питання: право власності, зобов'язальне і спадкове право, особливості шлюбно-сімейного права у східних слов'ян, поняття і види злочинів, мета і система покарань. Досліджуючи стан судової системи Київської Русі, необхідно розібратись в формах досудового процесу ("звід", "заклич", "гоніння сліду"), основних (змагальній та інквізиційній) формах судового процесу, ролі позивача та відповідача, видах доказів. Відповідаючи на останнє питання, слід охарактеризувати основні джерела церковного права, зокрема церковні статuti Володимира Святославича і Ярослава Володимировича, «Номоканон», «Прохірон», «Склогу» тощо.

Основні поняття і терміни

Бояри, варварські правди, васал, вервь, видоки, візантійське право, вільне міське населення, великий київський князь, віра, віче, вотчинний суд, джерело права, дика віра, духовенство, закупи, ізгої, канонічне право, князівський суд, князь, місцеві князі, феодалні з'їзди (снеми), «Номоканон», обвинувально-змагальний процес, общинний суд, общинники, ордалії, послухи, «Прохірон», «Еклога», слідчий (інквізиційний) процес, руське право, рядовичи, смерди, сюзерен, холопи, церковний суд, церковні статuti, челядь.

Питання для обговорення:

1. Походження, основні редакції та списки Руської Правди.
2. Характеристика цивільного права:
  - а) право власності;
  - б) зобов'язальне право (основні види договорів, їх зміст та оформлення);
  - в) право спадщини;
  - г) сімейно-шлюбне право.
3. Основні риси кримінального права:
  - а) поняття і види злочинів;
  - б) мета і система покарань.
4. Характер та особливості судочинства.

Теми рефератів:

1. Основні державотворчі проведення Володимира Великого, Ярослава Мудрого і Володимира Мономаха та їх юридичне закріплення.
2. Дискусійні питання утворення Київської Русі.

Список літератури:

1. Брайчевський М.Ю. Походження Русі-К., 1968.
2. Грушевський М. Ілюстрована історія України. - К., 1990.
3. Іванченко Р. П. Історія без міфів. Бесіди з історії української державності. - К., 1996.
4. Крип'якевич І.П. Історія України. - Львів, 1990.
5. Кульчицький В. С., Тищик Б.Й. Історія держави права України. - К., 2001.
6. Падох Я. Суди і судовий процес Старої України. - Нью-Йорк-Львів, 1990.
7. Памятники русского права. - М., 1952. Вып. I або Российское законодательство X-XX веков. - М., 1984. Т. 1.
8. Хрестоматія з історії держави і права України. У 2-х томах. / за ред. В.Д.Гончаренка. - К., 2000. т.І.

9. Юшков С. В. Общественнополитический строй и право Киевского государства. - М., 1949.
10. Юшков С. В, Русская правда. Происхождение, источники, ее значение. - М., 1950.
11. Історія держави і права України /за ред. А. Й. Рогожина/ -ч.І. - К., 1996.
12. Історія держави і права України у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація / . - К., 2003.
13. Петро Захарченко. Історія держави і права України. - К.: "Атіка", 2005.
14. 15. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Підручник. - К.: Ін-Юре, 2007.
16. Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.
17. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. – Рек. МОН. – К.:Юрінком Інтер, 2010.
18. Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703 с
19. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка.. –Київ : Ін.Юре-2015.-806 с
20. Історія держави і права України [Текст] :підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.
21. Історія держави і права України / [Андрусішин Б. І. та ін. ;ред кол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін.]. - 2016. - 846 с.
22. Історія держави і права України [Текст] :посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. – 249 с.
23. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [та ін.] ; [заред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-твнутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
24. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. – К.:Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
25. Історія держави і права України :посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 8-е вид., допов. та перероб. – К.: Вид. ПАЛІВОДА А. В., 2017. – 164 с.
26. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. :Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.
27. Історія держави і права України :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцан та ін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.
28. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін – Вінниця: ТОВ «Твори» - 2020. – 688 с.
29. Історія держави і права України (схеми і таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко, Д. І. Курас та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.
30. Історія держави і права України – Трофанчук Г. І., 2021 р. , Юрінком Інтер ,2021 р., 568 с.

ТЕМА 2. ДЕРЖАВНИЙ МЕХАНІЗМ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА.

(2 години)

Методичні рекомендації

Розкриваючи перше питання, слід звернути увагу на факти, які сприяли історичному піднесенню Галицько-Волинської землі, а через аналіз державницької діяльності окремих галицьких і волинських князів висвітлити процес політичної консолідації, що завершився утворенням Галицько-Волинського князівства. Відповідь на наступні питання передбачає знання як загальних рис державно-правового укладу руських князівств у період феодальної роздробленості, так і специфічних особливостей власне Галицько-Волинського князівства. Водночас, відповідаючи на наступні питання, слід не обмежуватися хронологічними рамками існування Галицько-Волинського князівства, а охарактеризувати також і деякі правові пам'ятки попередньої епохи (Грамоту Івана Берладника, Рукописання Володимира Васильковича тощо).

Основні поняття і терміни

Боярська рада, боярські зағони, воеводи, волостелі, двірсько-вотчинна система управління, князівські дружини, колективний сюзеренітет, лицарські ордени, маґдебурзьке право, метрополія, “мужі градські”, Рукописання, сільські старости, “служилі князі”, статутні грамоти, феодальна роздробленість.

Питання для обговорення:

1. Утворення та розвиток Галицько-Волинського князівства.
  - а) Галицьке князівство(XI-XII ст);
  - б) Волинське князівство;
  - в) утворення Галицько-Волинської держави та її розвиток за правління Данила Галицького;
  - г) розпад та падіння Галицько-Волинської держави.
2. Суспільний лад.
  - а) дворянство;
  - б) духовенство;
  - в) міщанство;
  - г) селянство.
3. Державний устрій :
  - а) влада князя;
  - б) боярська рада;
  - в) віче;
  - г) феодальні з`їзди;
  - д) місцеві органи управління;
  - е) судові органи.
4. Джерела та характерні риси права.

Теми рефератів:

1. Державницька діяльність Данила Галицького.
2. Причини та наслідки поділу Галицько-Волинського князівства між Польщею, Литвою і Молдовою.

Список літератури:

1. Грушевський М. Ілюстрована історія України. - К., 1990.
2. Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. – К., 1984.
3. Кульчицький В. С., Настюк М. І., Тищик Б. Й. 3 історії української державності. - Львів, 1992.
4. Музиченко П. П. Галицько-Волинське князівство: продовження традицій української державності. - Одеса, 1994.
5. Памятники русского права. - М., 1953. Вып. 2 або Российское законодательство X-XX веков - М., 1984. Т. 1.
6. Софроненко К.А. Общественно-политический строй Галицко-Волынской Руси XI-XIII вв. - М., 1955.
7. Котляр Т.Ф. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси X-XII вв. - К., 1994.
8. Історія держави і права України. У 2-х частинах. / за ред. А.Й.Рогожина. – К.: “ІнЮре”, 1996.
9. Хрестоматія з історії держави і права України у 2-х томах. / за ред. В.Д.Гончаренка. – К., 2000.
10. Музиченко П. Історія держави і права України. – Одеса, 2000.
11. І.Я.Терлюк Історія держави і права України. Навчальний посібник-практикум. – Львівський інститут внутрішніх справ. – К.: “Атіка”, 1999.
12. О.Кузьмінець, В.Калиновський, П.Дігтяр. Історія держави і права України. Навчальний посібник. – К.: В-во “Україна”, 2000.
13. Історія держави і права України. Навчальний посібник / за ред. А.С.Чайковського. – К.: “ЮрінкомІнтер”, 2000.
14. Історія держави і права України. Академічний курс в 2-х томах. / за ред. В.Я.Тація, А.Й.Рогожина. – К.: “ІнЮре”, 2000.
15. Історія держави і права України у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація /. - К., 2003.
16. Петро Захарченко. Історія держави і права України. - К.: "Атіка", 2005.

17. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Підручник. - К.: Ін-Юре, 2007.
18. Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.
19. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. – Рек. МОН. – К.:Юрінком Інтер, 2010.
20. Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703 с
21. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка.. –Київ : Ін.Юре-2015.-806 с
22. Історія держави і права України [Текст] :підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.
23. Історія держави і права України / [Андрусішин Б. І. та ін. ;ред кол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова таін.]. - 2016. - 846 с.
24. Історія держави і права України [Текст] :посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. – 249 с.
25. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [заред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-твнутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
26. Історія держави і праваУкраїни. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. – К.:Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
27. Історія держави і права України :посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 8-е вид., допов. та перероб. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 164 с.
28. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. :Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.
29. Історія держави і права України :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцан та ін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.
30. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін – Вінниця: ТОВ «Твори» - 2020. – 688 с.
31. Історія держави і права України (схеми і таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко, Д. І. Курас та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.
32. Історія держави і права України – Трофанчук Г. І., 2021 р. , Юрінком Інтер ,2021 р., 568 с.

ТЕМА 3. ЛИТОВСЬКІ СТАТУТИ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ.

(2 години)

Методичні рекомендації

Характеризуючи правовий уклад та основні джерела права, що діяли на українських землях Великого князівства Литовського, необхідно звернути увагу на дію принципу, проголошеного великими литовськими князями “старовини не чіпати, а новини не вводити”. З’ясувати зміст і юридичну силу земських статутів, проаналізувати джерела та зміст Судебника Казимира Ягелончика 1468 р., зокрема, види злочинів та покарань. Аналізуючи три редакції Литовського статуту 1529, 1566 і 1588 років особливу увагу звернути на прогресивні ідеї, які в них містилися, на правове становище привілейованого та феодално-залежного населення та на розвиток окремих галузей права. Розкриваючи п’яте питання, слід висвітлити особливості дії магдебурзького права на українських землях, зокрема на обмеження, що стосувались українського населення, і зясувати правовий статус територій так званих “юридиків”. Висвітлюючи питання щодо судової системи Південно-Західної Русі, необхідно докладно проаналізувати, які судові установи існували у Великому князівстві Литовському, зокрема на юрисдикції суду Великого князя, суду Панів-Ради, судів державця-намісника (замкових судів), доменіальних та копних судів. Зокрема необхідно зупинитись на судовій реформі середини XVI століття та на рішеннях Більського сейму 1564р., який позбавив права вотчини юрисдикції магнатів та шляхту, звернути увагу на компетенцію створених за Статутом 1566 р. земських, гродських та підкоморських судів, розкрити їх значення як виборних, відділених від адміністрації судових органів.

Основні поняття і терміни

Артикули Генріха Валуа, асесорський суд, бояри, Брестська унія, вальний сейм, великий князь, Великокняжна рада, Городлянська унія, гродський суд, доменіальний суд, замковий суд, земський суд, копний суд, Кревська унія, «Ординація Війська Запорізького», пани-рада, підкоморський суд, селянське землеволодіння, судебник Казимира Ягелончика, таємна рада, удільний князь, хелмінське право.

Питання для обговорення:

1. Джерела, структура і редакції Литовських статутів.
2. Характеристика цивільного права:
  - а) право власності;
  - б) право зобов'язань, їх види, зміст та форма договорів;
  - в) право спадщини;
  - г) сімейне право.
3. Основні риси кримінального права:
  - а) поняття та види злочинів;
  - б) мета і система покарань.
4. Характерні риси процесуального права.
5. Судові органи.

Теми рефератів:

1. Магдебургське право та його особливості на українських землях.
2. Судочинство на українських землях в складі Речі Посполитої.

Список літератури.

1. Владимирський-Буданов М.Ф. Німецьке право в Польщі й Литві. В 2-х книгах. - Львів, 1903-1904.
2. История государства и права СССР. Под ред. О. Я. Чистякова и И.Д. Мартысевича. - М., 1985. Ч. I або История государства и права СССР. Под ред. Б. П. Титова. - М., 1988. Ч.1.
3. Третій Литовський статут на Україні // Український календар, 1978 (Варшава).
4. Статут Великого княжества Литовского 1529 года - Минск, 1960.
5. Статут Великого княжества Литовского 1588 года. Тексты. Справочник. Комментарии. - Минск, 1989 або Хрестоматія по истории государства и права СССР. - 1990.
6. Субтельний О. Україна. Історія. - К., 1991.
7. Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України. - К., 1968.
8. Третий Литовский статут 1588 года: Мат. респ. научн., конф., посвященной 400-летию третьего Литовского статута. - Вильнюс, 1989.
9. Чубатий М. Державно-правове становище українських земель Литовської держави // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. - Львів, 1924.- Т.134-135.
10. Батюк С. В. Українська державність напередодні та в роки визвольної війни 1648-1654 рр. у працях дослідників із західної діаспори //Український історичний журнал. - 1993. - №1.
11. Історія держави і права України. У 2-х частинах. / за ред. А.Й.Рогожина. - К.: "ІнЮре", 1996.
12. Хрестоматія з історії держави і права України у 2-х томах. / за ред. В.Д.Гончаренка. - К., 2000.
13. Музиченко П. Історія держави і права України. - Одеса, 2000.
14. І.Я.Терлюк Історія держави і права України. Навчальний посібник-практикум. - Львівський інститут внутрішніх справ. - К.: "Атіка", 1999.
15. О.Кузьмінець, В.Калиновський, П.Дігтяр. Історія держави і права України. Навчальний посібник. - К.: В-во "Україна", 2000.
16. Історія держави і права України. Навчальний посібник / за ред. А.С.Чайковського. - К.: "ЮрінкомІнтер", 2000.
17. Історія держави і права України. Академічний курс в 2-х томах. / за ред. В.Я.Тація, А.Й.Рогожина. - К.: "ІнЮре", 2000.
18. Історія держави і права України у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація /. - К., 2003.
19. Петро Захарченко. Історія держави і права України. - К.: "Атіка", 2005.
20. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Підручник. - К.: ІнЮре, 2007.
21. Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.

22. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. – Рек. МОН. – К.:Юрінком Інтер, 2010.
23. Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703 с
23. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка.. –Київ : Ін.Юре-2015.-806 с
24. Історія держави і права України [Текст] :підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.
25. Історія держави і права України / [Андрусішин Б. І. та ін. ;ред кол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова та ін.]. - 2016. - 846 с.
26. Історія держави і права України [Текст] :посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. – 249 с.
27. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [за ред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
28. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. – К.:Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
29. Історія держави і права України :посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 8-е вид., допов. та перероб. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 164 с.
30. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. :Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.
31. Історія держави і права України :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцантаін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.
32. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін – Вінниця: ТОВ «Твори» - 2020. – 688 с.
33. Історія держави і права України (схеми і таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко, Д. І. Курас та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.
34. Історія держави і права України – Трофанчук Г. І., 2021 р. , Юрінком Інтер ,2021 р., 568 с.

ТЕМА 4. АПАРАТ УПРАВЛІННЯ ГЕТЬМАНЩИНИ. ОРГАНІЗАЦІЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ.

(4 години)

Методичні рекомендації

Слід розкрити причини (соціально-економічні, політичні, культурно-релігійні) і передумови народно-визвольної війни, її рушійні сили, цілі та завдання. Коротко проаналізувати етапи визвольної війни та еволюцію державницьких поглядів Б.Хмельницького та причини пошуку Україною союзників. Докладно розповісти про правове оформлення входження України під “руку” московського царя, проаналізувати зміст, форму, сторони та інші юридичні особливості українсько-московського договору 1654 р. Розкрити правовий статус України та форми державно-правових зв'язків України і Росії за договором та жалуваними грамотами 1654 р. Проаналізувати зміну правового статусу України відповідно до наступних гетьманських статей. Дати загальну оцінку значення входження України до складу Російської держави для розвитку української державності.

Розглядаючи дану тему, необхідно проаналізувати передумови виникнення Запорізької Січі, а також, її вплив на державотворчі процеси в українських землях. Потрібно здійснити характеристику військової та територіальної організації Війська Запорізького. Необхідно ретельно проаналізувати систему центральних органів влади та управління Запорізької Січі, а також її місцевих органів управління, дослідити порядок їх формування та компетенцію. Окрему увагу потрібно присвятити системі судових органів Запорізької Січі, їх компетенції та порядку здійснення зазначеними судами судочинства.

Основні поняття і терміни

Батуринські статті І.Брюховецького, Березневі статті Богдана Хмельницького, Білоцерківський договір, Глухівські статті Д. Многорішного, гетьмани, Земський собор, Зборівський договір, козаки, Конотопські статті І.Самійловича, Коломацькі І. Мазепи, Московські статті І.Брюховецького, протекторат Росії, Переяславська рада, гетьманські статті, Переяславські статті І.Скоропадського, "Рішительні" (конфірмовані) пункти Д.Апостола, селяни, шляхта.

Питання для обговорення:

I заняття

1. Формування української державності і права в період народно-визвольної війни (1648-1654рр.).
2. Юридичне оформлення приєднання Лівобережної України до Росії:
  - а) Постанова Земського Собору від 1 жовтня 1653 року;
  - б) рішення Переяславської Ради від 8 січня 1654 року;
  - в) Статті Б.Хмельницького, Березневі статті 1654 року;
  - г) царські жалувані грамоти від 27 березня 1654 та від 12 квітня 1654 року.
3. Формування території та механізму держави:
  - а) адміністративно-територіальний поділ;
  - б) вищі органи влади та управління;
  - в) місцеві органи влади та управління;
4. Судова реформа 1760-1763 р. р.

II заняття

5. Зміни в державному устрої Гетьманщини у період наступу на її автономію.
6. Органи влади і управління Запорізької Січі.
7. Суд і судочинство в Запорізькій Січі.
8. Характерні риси козацького права Запорізької Січі.
- 9.Адміністративно-територіальний устрій та організація управління в Україні після ліквідації української державності.

Теми рефератів:

1. Причини ліквідації автономії України у складі Російської імперії.
2. Зборівський і Білоцерківський договори Б.Хмельницького з Польщею.

Список літератури:

1. Бабій Б., Кульчицький В. Ліквідація царизмом автономного устрою України // Український календар. 1964 (Варшава).
2. Бойко І.Й. Держава і право Гетьманщини. - Львів, 2000.
3. Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы. В 3-х томах. - М., 1953 або Хрестоматія з історії держави і права України. У 2-х томах. - К., 1997. Т. 1.
4. Голобуцький В, Запорізьке козацтво. - К., 1994.
5. Гуржій О. Українська козацька держава в другій половині XVII-XVIII ст., кордони, населення, право. - К., 1996.
6. Дядиченко В.А, Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII - початку XVIII ст. - К., 1959.
7. Іванченко Р. П, Історія без міфів. Бесіди з історії української державності. – К., 1996.
8. Когут З. Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини. - К.,1996.
9. Софроненко К.А, Малороссийский приказ русского государства второй половины XVII века - М., 1960.
10. Універсали Богдана Хмельницького. 1648-1657. - К., 1998.
11. Прицак О. Пилип Орлик, його конституція і бачення проблем тогочасної України // Дзвін. - 1990. - №2.
12. Ульяновський В.І. Переяславська рада без шат апологетики або переяславська легенда. //Трибуна, 1991. - №3,5,8.
13. Ткач А. П. Причини ліквідації автономної України в складі Російської імперії // Проблеми правознавства. - 1966. - Вип.4.
14. 340 років Переяславської Ради. Міжнародна наукова конференція. Тези доповідей конференції 12-13 березня 1994 р. - Вип. 1-2.- Донецьк, 1994.

15. Історія держави і права України. У 2-х частинах. / за ред. академіка А.Й.Рогожина. – К.: “ІнЮре”, 1996.
16. Хрестоматія з історії держави і права України у 2-х томах. / за ред. В.Д.Гончаренка. – К., 2000.
17. Музиченко П. Історія держави і права України. – Одеса, 1999.
18. І.Я.Терлюк Історія держави і права України. Навчальний посібник-практикум. – Львівський інститут внутрішніх справ. – К.: “Атіка”, 1999.
19. О.Кузьмінець, В.Калиновський, П.Дігтяр. Історія держави і права України. Навчальний посібник. – К.: В-во “Україна”, 2000.
20. Історія держави і права України. Навчальний посібник / за ред. А.С.Чайковського. – К.: “ЮрінкомІнтер”, 2000.
21. Історія держави і права України. Академічний курс в 2-х томах. / за ред. В.Я.Тація, А.Й.Рогожина. – К.: “ІнЮре”, 2000.
22. Історія держави і права України у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація / . - К., 2003.
23. Петро Захарченко. Історія держави і права України. - К.: "Атіка", 2005.
24. Кульчицький В. С., Тищик Б. Й. Історія держави і права України. Підручник . – К.: Ін-Юре, 2007
25. Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.
26. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. – Рек. МОН. – К.:Юрінком Інтер, 2010.
- 27.Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703 с
28. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка.. –Київ : Ін.Юре-2015.-806 с
29. Історія держави і права України [Текст] :підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.
30. Історія держави і права України / [Андрусішин Б. І. та ін. ;редкол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін.]. - 2016. - 846 с.
31. Історія держави і права України [Текст] :посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. – 249 с.
32. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [за ред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-твнутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
33. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьмінець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. – К.:Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
34. Історія держави і права України :посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 8-е вид., допов. та перероб. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 164 с.
35. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. :Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.
36. Історія держави і права України :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцантаін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.
37. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін – Вінниця: ТОВ «Твори» - 2020. – 688 с.
38. Історія держави і права України (схеми і таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко, Д. І. Курас та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.
39. Історія держави і права України – Трофанчук Г. І., 2021 р. , Юрінком Інтер ,2021 р., 568 с.

ТЕМА 5. КОДИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА У ХVІІІ СТ..

(2 години)

Методичні рекомендації

Розгляд даної теми треба розпочинати з загальної характеристики джерел права України ХVІІ – ХVІІІ ст., а саме: звичаєве право, джерела польського та литовського походження, магдебурзьке та хелмінське право, універсали гетьманів і полковників, джерела російського права. Особливу увагу необхідно звернути на гетьманські універсали, з’ясувати, які саме сфери

суспільного життя регулювалися цими важливими нормативними актами. Також треба докладно з'ясувати передумови підготовки, основний зміст і історичне значення першого українського кодексу «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. Звернути увагу на прагнення української шляхти використати кодифікацію для відновлення втрачених прав та вольностей України. Розкрити сутність Кодексу як пам'ятки феодального права.

Питання для обговорення:

1. Джерела права Гетьманщини за Березневими статтями 1654 року:
  - а) звичаєве (козацьке право);
  - б) нормативні акти автономної влади;
  - в) польсько-литовське законодавство;
  - г) збірники магдебурзького права.
2. Пакти і Конституції прав і вольностей війська Запорізького 1710 р. їх зміст і значення
3. Складення, джерела і структура Кодексу 1743 р.
4. Характеристика цивільного права:
  - а) право власності;
  - б) зобов'язальне право (основні види договорів, їх зміст та оформлення);
  - в) сімейно-шлюбне право;
  - г) право спадщини.
5. Основні риси кримінального права:
  - а) поняття і види злочинів;
  - б) мета і система покарань.
6. Пам'ятки права Гетьманщини II пол.. XVIII ст.
  - а) Суд і розправа в правах малоросійських 1750-1758 років;
  - б) Екстракт малоросійських прав 1767 року і його переробка 1786 року;

Темі рефератів:

- 1 Загальна характеристика джерел права України на час входження її до складу Російської імперії.
2. Юридична платформа руху за незалежну соборну Україну. Гадяцький трактат І.Виговського і Конституція Пилипа Орлика 1710 р.
3. Причини і наслідки кодифікаційних робіт. «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743р.

Список літератури:

1. Бойко І.Й. Зобов'язальне право Гетьманщини за "Правами, за якими судиться малоросійський народ" 1743 р. - Львів, 1998.
2. Кульчицкий В.С. Кодифікація права на Україні у XVIII столітті. - Львів, 1958.
3. Кульчицкий В.С. Видатна пам'ятка українського права // Республіканець. – Львів, 1993, № 11-12.
4. Кульчицкий В.С. Суд і розправа в правах малоросійських 1750 року Ф.Чуйкевича //Український календар. 1070 (Варшава).
5. Кульчицкий В.С. Джерела права в Галичині за часів австрійського панування // Проблеми правознавства - К., 1971. Вип. 19 або Кульчицкий В.С. Застосування кодексів австрійського права на території Галичини // Стан кодифікаційного процесу в Україні: системність, пріоритети, уніфікація. - К.. 1995.
6. Месяц В.Д. История кодификации права на Украине в первой половине XVIII в. – К., 1963.
7. Пашук А.Й. Суд і судочинство на лівобережній Україні в XVII-XVIII ст. – Львів, 1967.
8. Права за якими судиться малоросійський народ 1743. - К., 1997.
9. Тищик Б. Й. Лешкович Я. О. Олександр Безбородько як теоретик і практик українського права і політики // Вісник Львівського університету. Серія юридична - Львів, 1996.
10. Ткач А.П. Історія кодифікації дореволюційного права України. – К., 1968.
11. Історія держави і права України у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація /. - К., 2003.
12. Петро Захарченко. Історія держави і права України. - К.: "Атіка", 2005.
13. Кульчицкий В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Підручник. - К.: Ін-Юре, 2007.
- 14 Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.
15. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. – Рек. МОН. – К.:Юрінком Інтер, 2010.

16. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка.. –Київ : Ін.Юре-2015. 806 с
17. Історія держави і права України [Текст] :підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.
18. Історія держави і права України / [Андрусішин Б. І. та ін. ;редкол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін.]. - 2016. - 846 с.
19. Історія держави і права України [Текст] :посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. – 249 с.
20. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [за ред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-твнутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
21. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. – К.:Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
22. Історія держави і права України :посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 8-е вид., допов. та перероб. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 164 с.
23. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. :Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.
24. Історія держави і права України :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцантаін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.
25. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін – Вінниця: ТОВ «Твори» - 2020. – 688 с.
26. Історія держави і права України (схеми і таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко, Д. І. Курас та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.
27. Історія держави і права України – Трофанчук Г. І., 2021 р. , Юрінком Інтер ,2021 р., 568 с.

ТЕМА 6. АПАРАТ УПРАВЛІННЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИМИ ЗЕМЛЯМИ У СКЛАДІ АВСТРІЇ ТА АВСТРО-УГОРЩИНИ (1771-1918РР.).

(2 години)

Методичні рекомендації

Висвітлюючи дану тему, необхідно розпочати з розкриття передумов загарбання Австрією західноукраїнських земель та висловити свою позицію щодо його юридичного оформлення. Значну увагу необхідно зосередити на висвітленні органів управління Галичиною і Буковиною до середини ХІХ ст. Зокрема, губернатора, окружного старости, мандаторів. Важливим є з'ясування причин об'єднання Австрії і Угорщини в одну дуалістичну державу, а також показати порядок формування органів влади та управління за австрійською конституцією 1867 р. і угорською конституцією 1848 р. Особливу увагу необхідно приділити характеристиці організації і діяльності органів урядової адміністрації в Галичині і Буковині, а також органів самоврядування і судової системи.

Питання для обговорення:

1. Захоплення західноукраїнських земель Австрією та його історико-правова характеристика.
2. Організація управління Галичиною і Буковиною до середини ХІХ століття:
  - а) губернатор: порядок призначення, повноваження та діяльність;
  - б) становий сейм: порядок формування, склад і компетенція;
  - в) окружні старости, їх призначення та діяльність;
  - г) мандатори, їх компетенція та діяльність.
3. Утворення Австро-Угорщини: причини та умови
  - а) органи влади і управління Австрії за Конституцією 1867 року;
  - б) органи влади і управління Угорщини за Конституцією 1848 року.
4. Органи урядової адміністрації в Галичині і Буковині:
  - а) намісник (крайовий президент);

- б) повітові старости;
- в) сільські війти.
- 5. Організація управління на Закарпатті.
- 6. Органи крайового та місцевого самоврядування у Галичині і Буковині:
  - а) галицький і буковинський крайові сейми;
  - б) повітові, міські і сільські ради.
- 7. Судові органи.

Рекомендована література:

1. Кульчицький В.С. Галицький крайовий сейм - знаряддя соціального і національного пригнічення трудящих // Питання теорії і практики радянського права. - Львів, 1958.
2. Кульчицький В.С. Органи державного управління Галичиною за конституцією 1867 року // Вісник Львівського університету. Серія юридична - Львів, 1966.
3. Кульчицький В.С. Державний лад і право в Галичині (в другій половині ХІХ-на початку ХХ ст.)- Львів, 1966.
4. Кульчицький В.С. Утворення коронного краю Галичини в складі Австрії // Проблеми правознавства. - К., 1969. Вип. 13.
5. Кульчицький В.С. Галицьке намісництво та його антинародна діяльність // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - Львів, 1975.
6. Кульчицький В.І., Бойко І.Й. Система судових органів Галичини у складі Австро-Угорщини // Право України, 2001 .-№11.
7. Кульчицький В.С. Бойко І.Й., Настасяк І.Ю., Мікула О.І. Апарат управління Галичиною в складі Австро-Угорщини.- Львів, 2002.
8. Никифорак М.В. Державний лад і право на Буковині в 1774-1918 рр. - Чернівці, 2000.
9. Хрестоматія з історії держави і права України. У 2-х т. / За ред В.Д. Гончаренка. - К., 2000.-Т. 1.
10. Історія держави і права України у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація /. - К., 2003.
11. Петро Захарченко. Історія держави і права України. - К.: "Атіка", 2005.
12. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Підручник. - К.: Ін-Юре, 2007.
13. Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.
14. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. – Рек. МОН. – К.:Юрінком Інтер, 2010.
15. Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703 с
16. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка.. –Київ : Ін.Юре-2015-806 с
17. Історія держави і права України [Текст] :підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.
18. Історія держави і права України / [Андрусішин Б. І. таін. ;редкол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова) таін.]. - 2016. - 846 с.
19. Історія держави і права України [Текст] :посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. – 249 с.
20. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [за ред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-твнутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
21. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. – К.:Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
22. Історія держави і права України :посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 8-е вид., допов. та перероб. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 164 с.
23. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. :Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.
24. Історія держави і права України :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцантаін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.
25. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін – Вінниця: ТОВ «Твори» - 2020. – 688 с.
26. Історія держави і права України (схеми і таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко, Д. І. Курас та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.

27. Історія держави і права України – Трофанчук Г. І., 2021 р., Юрінком Інтер, 2021 р., 568 с.

ТЕМА 7. РЕФОРМИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ. В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ТА ЇЇ ПОШИРЕННЯ В УКРАЇНІ.

(2 години)

Методичні рекомендації

Перше питання передбачає насамперед розкриття системного характеру реформ. Розглядаючи друге питання, слід звернути увагу на юридичні документи, які закріплювали реформу, та на особливості проведення селянської реформи в Україні. Розкриваючи третє питання, треба розповісти про систему земських органів самоврядування (Губернські і повітові земські збори та губернські і повітові земські управи) та порядок їх формування, готуючи п'яте, шосте, сьоме, восьме питання необхідно охарактеризувати органи місцевого самоврядування та з'ясувати основні риси судової системи та процесу напередодні реформи, висвітлити причини, процес підготовки і принципи, за якими провадилась реформа, систему нормативних документів (судових статутів), які її закріпили, розповісти про систему мирової юстиції, систему загальної юстиції та нові демократичні принципи судочинства.

Основні поняття і терміни

Буржуазія, волостелі і старшина, волосні суди, викуп, виборчі курії, губернатори, генерал-губернатори, державні селяни, думські гласні, дворянство, дворянські збори, двірські селяни, жандармерія, земські дільничі начальники, земські збори, земські установи, з'їзди мирових суддів, купецтво, міські думи, міські управи, мирові судді, окружні суди, повітові землевласники, поліція, присяжні засідателі, судові палати, селянство, Сенат, сільське товариство, селянський схід, староста, тимчасовозобов'язані селяни, уставні грамоти, фабричне законодавство, фабричні селяни.

Питання для обговорення:

1. Передумови і характеристика реформ другої половини XIX ст. в Росії та в Україні.
2. Селянська реформа 1861 р. в Україні.
  - а) правова основа селянської реформи;
  - б) етапи впровадження селянської реформи;
3. Земська реформа 1864 р.
4. Міська реформа 1870 р. в Україні.
5. Прийняття і структура Судових статутів 1864 року.
6. Судова система за Статутами:
  - а) місцеві судові установи;
  - б) загальні судові установи;
  - в) залишки станових судів.
7. Зміни в цивільному і кримінальному судочинстві.
8. Реорганізація прокуратури та заснування адвокатури.

Теми рефератів:

1. Поліцейська і жандармська реформи в Росії (середина XIX ст.)
2. Університетська і шкільна реформи середини XIX ст. і їх особливості в Україні.
3. Формування і розвиток адвокатури в Росії в XIX ст.

Список літератури:

1. Виленский Б. В. Судебная реформа и контрреформа в России. – Саратов, 1969.
2. Воробейкова Т.У., Дубровина А.Б. Преобразование административно-полицейского аппарата, суда и тюремной системы России во второй половине XIX века. - К., 1973.
3. Кульчицкий В. С. З історії адвокатури царської Росії // Проблеми правознавства. - К., 1966. Вип. 3 або Варфоломеева Т. В., Святоцький О.Д., Кульчицкий В. С. Історія адвокатури України. - К., 1992.
4. Российское законодательство X-XX веков. - М., 1991. Т. 8 або Хрестоматия по истории государства и права СССР. - М., 1990.
5. Святоцький О.Д., Медведчук В. В. Адвокатура: історія і сучасність. - К., 1997.

6. Щербина П.Ф. Судебная реформа 1864 года на Правобережной Украине. - Львов, 1974.
7. Боднарєвський А. В. Волосне управління та становище селян на Україні після реформи 1861 р. - К., 1961.
8. Литвак Б. Т. Переворот 1861 года в России: почему не реализовалась реформаторская альтернатива. - М., 1991.
9. Овчаренко Ю.Ф. Московская охранка на рубеже веков // Отечественная история. - 1993. - №3.
10. Історія держави і права України. У 2-х частинах. /за ред. А.Й.Рогожина. – К.: “ІнЮре”, 1996.
11. Хрестоматія з історії держави і права України у 2-х томах. / за ред. В.Д.Гончаренка. – К., 2000.
12. Музиченко П. Історія держави і права України. – Одеса, 2000.
13. І.Я.Терлюк Історія держави і права України. Навчальний посібник-практикум. – Львівський інститут внутрішніх справ. – К.:”Атіка”, 1999.
14. О.Кузьмінець, В.Калиновський, П.Дігтяр. Історія держави і права України. Навчальний посібник. – К.: В-во “Україна”, 2000.
15. Історія держави і права України. Навчальний посібник / за ред. А.С.Чайковського. – К.: “ЮрінкомІнтер”, 2000.
16. Історія держави і права України. Академічний курс в 2-х томах. / за ред. В.Я.Тація, А.Й.Рогожина. – К.: “ІнЮре”, 2000.
17. Історія держави і права України у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація / . - К., 2003.
18. Петро Захарченко. Історія держави і права України. - К.: "Атіка", 2005.
19. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Підручник. - К.: Ін-Юре, 2007.
20. Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.
21. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. – Рек. МОН. – К.:Юрінком Інтер, 2010.
- 22.Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703 с
23. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка.. –Київ : Ін.Юре-2015. 806 с
24. Історія держави і права України [Текст] :підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.
25. Історія держави і права України / [Андрусішин Б. І. таін. ;редкол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова) таін.]. - 2016. - 846 с.
26. Історія держави і права України [Текст] :посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. – 249 с.
27. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [за ред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-твнутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
28. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьмінець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. – К.:Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
29. Історія держави і права України :посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 8-е вид., допов. та перероб. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 164 с.
30. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. :Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.
31. Історія держави і права України :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцантаін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.
32. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін – Вінниця: ТОВ «Твори» - 2020. – 688 с.
33. Історія держави і права України (схеми і таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко, Д. І. Курас та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.
34. Історія держави і права України – Трофанчук Г. І., 2021 р. , Юрінком Інтер ,2021 р., 568 с.

ТЕМА 8. ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ І ПРАВО УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

(4 години)

Методичні рекомендації

Для розкриття першого питання необхідно проаналізувати процес становлення Української Центральної Ради (УЦР), що спочатку виникла як міжпартійний координаційний центр, а потім перетворилась на національний представницький орган, а після проголошення УНР стала вищим законодавчим органом. В ході підготовки до заняття необхідно ознайомитись з історією прийняття та текстом універсалів Центральної Ради, рішеннями Українського національного конгресу, Інструкцією Тимчасового уряду Генеральному Секретаріатові, Конституцією УНР. Зупинитись на характері взаємин УНР і Тимчасового уряду. Особливу увагу звернути на такі важливі закони УНР як земельний, про громадянство та про національно-персональну автономію. З'ясувати фактичні обставини, які привели до арешту урядовців Центральної ради. Проаналізувати зміст і структуру Конституції УНР, розкривши позитивні риси і недоліки. З'ясувати чи вирішувалось питання про запровадження інституту президентства в УНР.

У ході підготовки до заняття необхідно вивчити причини перевороту та зміни, що стались у державному ладі України з приходом до влади П. Скоропадського. Проаналізувати систему органів державної влади, управління та суду, розкрити їх структуру та повноваження. Проаналізувати зміст та значення “Грамоти до всього українського народу” та Закону “Про тимчасовий державний устрій України” від 29 квітня 1918 року. Звернути увагу на законодавчу діяльність гетьмана та його уряду. Особливу увагу приділити культурному будівництву та розвитку вітчизняної науки у цей період. Розглядаючи наступні питання, слід звернути увагу на юридичні аспекти діяльності органів Директорії і ЗУНР, висвітлити обставини як укладення, так і припинення акту злуки УНР і ЗУНР, оцінити доцільність існування українських державних структур в еміграції.

Основні поняття і терміни

Брестський мирний договір, Всеукраїнський національний конгрес, військові з'їзди, волосні земства - зібрання, губернські українські ради, Генеральний Секретаріат, Генеральний Суд, Державна Рада, коаліційні уряди, Конституція УНР, комісари Тимчасового Уряду, Мала Рада, міські українські ради, надзвичайна слідча комісія, національно-персональна автономія, повітові українські ради, районні думи, селянські з'їзди, Тимчасовий уряд, тимчасові суди, урядові кола, Універсали Центральної Ради, Центральна Рада.

Акт злуки УНР і ЗУНР, військові суди, Виділ УНРади, Гетьманат, гетьман, Генеральний Суд, губернські старшини, громадські ради, Державний Сейм України, Державний центр УНР в екзилі, Державний Секретаріат, Державний Сенат України, Державний Сейм України, державна варта, державна жандармерія, Директорія УНР, Колегія верховних правителів, комісари, козацтво, колегія уповноважених, “коронні землі”, міські отамани, міські ради, Національні ради, Отаман Ради Міністрів, отаман-міністр, Президія УНРади Президент УНРади, повітові національні ради, повітові старшини. Рада Народних Міністрів, Рада Міністрів, старости, судові скрути, судові повіти, трудовий конгрес. Трудовий принцип розбудови держави, Українська Національна Рада, Українська Галицька Армія, Фінансова Рада, ЗУНР.

Питання для обговорення:

I заняття

1. Організація державної влади в Україні після повалення царату. Утворення Центральної ради і її юридичний статус.
2. Еволюція юридичного статусу Центральної Ради. I і II універсали Центральної ради.
3. Державний устрій і право УНР після III універсалу Центральної ради.
4. IV універсал. УНР після Брестського миру.
5. Законодавча діяльність Центральної Ради. Конституція УНР від 29 квітня 1918р.

II заняття

6. Українська держава за гетьмана П.Скоропадського (квітень-листопад 1918 р.)
  - а) центральні органи державної влади і управління;

- б) місцева адміністрація;
  - в) судова система;
  - г) законодавча діяльність
7. Українська Народна Республіка в період Директорії (листопад 1918 р. - листопад 1920 р.)
- а) організація державної влади і територіальний устрій;
  - б) характеристика законодавства;
  - в) військове будівництво;
  - г) зовнішньополітична діяльність
8. Причини поразки національно-визвольної боротьби українського народу за свою незалежність.

Темі рефератів:

1. Державно-правові інститути Тимчасового уряду на Україні.
2. Політика Тимчасового уряду на Україні та її юридичне оформлення.
3. Акти конституційного характеру Центральної Ради.
4. Національно-персональна автономія та її юридичне оформлення в УНР.
5. Ризький договір 1921 р.
6. Конституційні проекти Директорії.
7. Політико-правові погляди П.Скоропадського.

Список літератури:

1. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у двох томах. - К. 1996-1997.
2. Українська революція. Документи 1919-1920 рр. / під ред. Гунчака Т. - Нью-Йорк, 1984.
3. Хрестоматія по истории государства и права СССР. Дооктябрьский период. - М., 1990.
4. Хрестоматія по історії держави і права України. - К., 1996.
5. Верстюк В.Ф. Українська Центральна Рада. - К., 1997.
6. История государства и права Украинской ССР. В трех томах. - Т.2. - К., 1987.
7. Слюсаренко А. Г. Томенко М. В. Історія української конституції - К., 1993. (2-е видання: К., 1996).
8. Історія держави і права України, в двох томах. Т.2 - К., 1996.
9. Мироненко О. М. Світоч української державності: Політико-правовий аналіз діяльності Центральної ради. - К., 1995.
10. Дорошенко Д. Історія України. 1917-1920. - Т. I Доба Української Центральної ради. - Ужгород, 1930.
11. Великий Жовтень і громадська війна на Україні: Енциклоп. довідник. - К., 1987.
12. Українське державотворення: Невитребований потенціал Словник-довідник. - К.: Либідь, 1997.
13. Історія держави і права України. У 2-х частинах. / за ред. А.Й.Рогожина. - К.: "ІнЮре", 1996.
14. Хрестоматія з історії держави і права України у 2-х томах. / за ред. В.Д.Гончаренка. - К.: "ІнЮре", 1997.
15. Музиченко П. Історія держави і права України. - Одеса, 2000.
16. І.Я.Терлюк Історія держави і права України. Навчальний посібник-практикум. - Львівський інститут внутрішніх справ. - К.: "Атіка", 1999.
17. О.Кузьмінець, В.Калиновський, П.Дігтяр. Історія держави і права України. Навчальний посібник. - К.: В-во "Україна", 2000.
18. Історія держави і права України. Навчальний посібник / за ред. А.С.Чайковського. - К.: "ЮрінкомІнтер", 2000.
19. Історія держави і права України. Академічний курс в 2-х томах. / за ред. В.Я.Тация, А.Й.Рогожина. - К.: "ІнЮре", 2000.
20. Історія держави і права України у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація /. - К., 2003.
21. Петро Захарченко. Історія держави і права України. - К.: "Атіка", 2005.
22. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Підручник. - К.: Ін-Юре, 2007.
23. Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.
24. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. - Рек. МОН. - К.:Юрінком Інтер, 2010.і
25. Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703 с

26. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка.. –Київ : Ін.Юре-2015.806 с
27. Історія держави і права України [Текст] :підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.
28. Історія держави і права України / [Андрусин Б. І. та ін. ;редкол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін.]. - 2016. - 846 с.
29. Історія держави і права України [Текст] : посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. – 249 с.
30. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [за ред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-твнутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
31. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. – К.:Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
32. Історія держави і права України : посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 8-е вид., допов. та перероб. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 164 с.
33. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. :Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.
34. Історія держави і права України :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцан та ін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.
35. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін – Вінниця: ТОВ «Твори» - 2020. – 688 с.
36. Історія держави і права України (схеми і таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко, Д. І. Курас та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.
37. Історія держави і права України – Трофанчук Г. І., 2021 р. , Юрінком Інтер ,2021 р., 568 с.

ТЕМА 9. ВИНИКНЕННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ.

(2 години)

Методичні рекомендації

У ході підготовки до заняття необхідно вивчити причини розпаду Австро-Угорщини і проголошення ЗУНР. Проаналізувати систему центральних органів влади і управління та місцевих органів управління. Проаналізувати військове будівництво ЗУНР. Дати належну оцінку об'єднання ЗУНР з УНР в єдиній соборній Українській державі.

Основні поняття і терміни

Створення ЗУНР, Українська національна Рада, комісії УНР, Державний секретаріат. “Тимчасовий Основний закон”, “Сейм”, повітовий комісар, народна міліція, жандармерія, державні секретарі, судові округи, судові повіти, УГА, Генеральний штаб.

Питання для обговорення:

1. Розпад Австро-Угорщини і проголошення ЗУНР.
2. Організація і структура державного апарату:
  - а) центральні органи влади та управління;
  - б) місцеві органи управління.
3. Судові органи.
4. Військове будівництво.
5. Законодавча діяльність ЗУНР. Конституційні проекти
6. Об'єднання ЗУНР з УНР в єдиній соборній Українській державі.
7. Причини поразки ЗУНР. Окупація західноукраїнських земель Польщею.

Список літератури:

1. Кульчицький В. С, До питання про виникнення і падіння Західноукраїнської Народної республіки // Проблеми юридичної науки та правоохоронної практики. - К., 1994.

2. Литвин М. Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. - Львів, 1995.
3. Лісна І.С. Становлення національної державності в Галичині (1918-1923 рр.) - Львів, 1998.
4. Макарчук С. А. Українська республіка галичан. - Львів. 1997.
5. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. - Львів, 1993.
6. Присташ Л. Т. Окупація Західної України Польщею після Першої світової війни // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. - Львів, 1995.
7. Тищик Б. Й., Вівчаренко О. А. Західноукраїнська Народна Республіка. 1918 - 1923рр. - Коломия, 1993.
8. Історія держави і права України. У 2-х частинах. / за ред. А.Й.Рогожина. – К.: “ІнЮре”, 1996.
9. Хрестоматія з історії держави і права України у 2-х томах. / за ред. В.Д.Гончаренка. – К., 2000.
10. Музиченко П. Історія держави і права України. – Одеса, 2000.
11. І.Я.Терлюк Історія держави і права України. Навчальний посібник-практикум. – Львівський інститут внутрішніх справ. – К.:”Атіка”, 1999.
12. О.Кузьмінець, В.Калиновський, П.Дігтяр. Історія держави і права України. Навчальний посібник. – К.: В-во “Україна”, 2000.
13. Історія держави і права України. Навчальний посібник / за ред. А.С.Чайковського. – К.: “ЮрінкомІнтер”, 2000.
14. Історія держави і права України. Академічний курс в 2-х томах. / за ред. В.Я.Тація, А.Й.Рогожина. – К.: “ІнЮре”, 2000.
15. Історія держави і права України у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація / . - К., 2003.
16. Петро Захарченко. Історія держави і права України. - К.: "Атіка", 2005.
17. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Підручник. - К.: Ін-Юре, 2007.
18. Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.
19. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. – Рек. МОН. –К.:Юрінком Інтер, 2010.
20. Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703 с
21. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка.. –Київ : Ін.Юре-2015. 806 с
22. Історія держави і права України [Текст] :підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.
23. Історія держави і права України / [Андрусішин Б. І. та ін. ;редкол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін.]. - 2016. - 846 с.
24. Історія держави і права України [Текст] :посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. – 249 с.
25. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [за ред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-твнутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
26. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьмінець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. – К.:Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
27. Історія держави і права України :посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 8-е вид., допов. та перероб. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 164 с.
28. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. :Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.
29. Історія держави і права України :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцан та ін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.
30. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін – Вінниця: ТОВ «Твори» - 2020. – 688 с.
31. Історія держави і права України (схеми і таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко, Д. І. Курас та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.
32. Історія держави і права України – Трофанчук Г. І., 2021 р. , Юрінком Інтер ,2021 р., 568 с.

ТЕМА 10. УТВОРЕННЯ УСРР ТА ЇЇ КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО.

(2 години)

Методичні рекомендації

Розглядаючи кожну з конституцій, слід зробити зважений аналіз її позитивних і негативних рис. Серед останніх Конституцій Радянської України особливу увагу треба звернути на закріплення деформації політичної та державної системи у Конституціях, бюрократизацію системи управління державою та процес інтеграції партійного і державного апарату, обмеження прав союзних республік. Центр ваги однак має бути на позитивних аспектах, які зумовили оцінку цих документів як найважливіших пам'яток національного права.

Основні поняття і терміни

Всеукраїнський з'їзд Рад, воєнний комунізм, ВУЦВК, губнаргопси, декрет, комнезами, місцеві ради. Народний Секретаріат, народні суди, Організаційне бюро з відновлення промисловості УСРР (Промбюро), Продовольча розверстка (розкладка), Повстанський Тимчасовий робітничо- селянський уряд України, революційна доцільність, радянська міліція, НКВС, революційні трибунали, революційні (військово-революційні) комітети, Рада Народних комісарів, Раднаргопс, соціалістична правосвідомість, Українська рада трудової армії, Українська рада народного господарства, Центральний Виконавчий Комітет радянської України.. Центральний військово-революційний комітет.

Питання для обговорення:

1. Утворення УСРР та прийняття першої Конституції УСРР 1919 р.
2. Утворення СРСР і зміни в конституційному законодавстві України.
3. Перша кодифікація законодавства УСРР 1922-1927рр. Коротка характеристика окремих кодексів.
4. Характеристика Конституції УСРР 1929 року.
5. Прийняття та основні положення Конституції УРСР 1937 року.
6. Друга кодифікація законодавства УРСР 1958-1984рр. Характеристика окремих галузей права.

Теми рефератів:

1. Особливості державного устрою і права Донецько-Криворізької Радянської Республіки.
2. Особливості державного устрою і права Галицької Соціалістичної Радянської Республіки.
3. Особливості державного устрою і права Одеської Радянської республіки, Кримської Радянської республіки та інших аналогічних державних утворень радянського типу на території України.

Список літератури:

1. История советской Конституции (в документах). 1917-1956. - М., 1957.
2. Історія української Конституції. Упорядники: А.Слюсаренко, М. Томенко. К., 1997.
3. Історія держави і права Української РСР. У 2-х томах - К.: 1967.
4. Кукушкин Ю.С., Чистяков О. И. Очерк истории советской Конституции. - М., 1987.
5. Кульчицький В. С. Утворення Української радянської держави. - Львів, 1957.
6. Кульчицький В. С. Конституційне оформлення СРСР // Проблеми правознавства. - К., 1973. Вип. 24.
7. Петрів М. Конституція України 1710 року. - К., 1997.
8. Таранов А. Я. Історія Конституції Української РСР. - К., 1957.
9. Яковлів А. Основи Конституції УНР // Розбудова держави. - К., 1992. №5.
10. Історія держави і права України. У 2-х частинах. / за ред. А.Й.Рогожина. – К.: “ІнЮре”, 1996.
11. Хрестоматія з історії держави і права України у 2-х томах. / за ред. В.Д.Гончаренка. – К., 2000.
12. Музиченко П. Історія держави і права України. – Одеса, 2000.
13. І.Я.Терлюк Історія держави і права України. Навчальний посібник-практикум. – Львівський інститут внутрішніх справ. – К.:”Атіка”, 1999.

14. О.Кузьмінець, В.Калиновський, П.Дігтяр. Історія держави і права України. Навчальний посібник. – К.: В-во “Україна”, 2000.
15. Історія держави і права України. Навчальний посібник / за ред. А.С.Чайковського. – К.: “ЮрінкомІнтер”, 2000.
16. Історія держави і права України. Академічний курс в 2-х томах. / за ред. В.Я.Тація, А.Й.Рогожина. – К.: “ІнЮре”, 2000.
17. Історія держави і права України у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація / . - К., 2003.
18. Петро Захарченко. Історія держави і права України. - К.: "Атіка", 2005.
19. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Підручник. - К.: Ін-Юре, 2007.
20. Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.
21. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. – Рек. МОН. – К.:Юрінком Інтер, 2010.
22. Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703 с
23. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка.. –Київ : Ін.Юре-2015. 806 с
24. Історія держави і права України [Текст] :підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.
25. Історія держави і права України / [Андрусішин Б. І. таін. ;редкол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова таін.). - 2016. - 846 с.
26. Історія держави і права України [Текст] :посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. – 249 с.
27. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [за ред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-твнутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
28. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьмінець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. – К.:Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
29. Історія держави і права України :посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 8-е вид., допов. та перероб. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 164 с.
30. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. :Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.
31. Історія держави і права України :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцан та ін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.
32. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін – Вінниця: ТОВ «Твори» - 2020. – 688 с.
33. Історія держави і права України (схеми і таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко, Д. І. Курас та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.
34. Історія держави і права України – Трофанчук Г. І., 2021 р. , Юрінком Інтер ,2021 р., 568 с.

ТЕМА 11. ПРАВОВІ ОСНОВИ ВХОДЖЕННЯ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ДО СКЛАДУ УРСР.

(2 години)

Методичні рекомендації

Розкриваючи питання, дати аналіз соціально-політичному становищу Західної України в складі Польщі. Дати оцінку Пакту-Молотова-Ріббентропа 1939 р., прослідкувати історію створення тимчасових органів влади та виборів до Народних зборів Західної України.

Основні поняття і терміни

Пакт Молотова-Ріббентропа, таємний протокол, ревкоми, комітети, тимчасові управління, селянські комітети, народні збори, НКЮ, оргбюро колегії адвокатів.

Питання для обговорення:

1.Соціально-політичне становище Західної України в складі Польщі:

а) Паризька мирна конференція (червень 1919 р.) та її наслідки для правового становища західноукраїнських земель.

б) Адміністративно-територіальний поділ західноукраїнських земель з березня 1920 р. Закон про воєводську автономію від 26 вересня 1922 р., його характеристика.

в) Закон про військову колонізацію Західної України (грудень 1920 р.), його характеристика.

г) Паціфікація та її наслідки для українського населення.

2. Пакт Молотова-Ріббентропа 1939 року, його зміст і оцінка.

3. Похід Червоної Армії в Західну Україну і створення тимчасових органів народної влади.

4. Державно-правові акти Народних Зборів Західної України.

5. Державне будівництво в західних областях УРСР.

Темати рефератів:

1. Зміст та оцінка пакту Молотова-Ріббентропа.

2. Державне будівництво в західних областях УРСР.

Список літератури:

1. Бабій Б. М. Воз'єднання Західної України з Українською РСР - К., 1954.

2. Воз'єднання українського народу в єдиній Українській радянській державі. Збірник документів і матеріалів. - К., 1949.

3. Коваль В. С. Радянсько-німецький пакт 1939 року // Минуле України: відповлені сторінки. - К., 1991.

4. Кульчицький В. С. та інші. Вхідження Галичини, Північної Буковини та Закарпаття до складу України (1939-1945 рр.) - Дрогобич, 1995.

5. Присташ Л.Т. Апарат управління Західною Україною в складі Польщі. - Львів, 1998 або Кульчицький В.С., Лісна І.С. Апарат управління Західною Україною в складі Польщі // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - Львів, 1993.

6. Присташ Л.Т. Соціально-економічне становище Західної України у складі Польщі (1921-1939 рр.) / Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Випуск 2. - Івано-Франківськ, 1998.

7. Торжество історичної справедливості. - Львів, 1968.

8. Історія держави і права України. У 2-х частинах. / за ред. А.Й.Рогожина. – К.: “ІнЮре”, 1996.

9. Хрестоматія з історії держави і права України у 2-х томах. / за ред. В.Д.Гончаренка. – К., 2000.

10. Музиченко П. Історія держави і права України. – Одеса, 2000.

11. І.Я.Терлюк Історія держави і права України. Навчальний посібник-практикум. – Львівський інститут внутрішніх справ. – К.:”Атіка”, 1999.

12. О.Кузьмінець, В.Калиновський, П.Дігтяр. Історія держави і права України. Навчальний посібник. – К.: В-во “Україна”, 2000.

13. Історія держави і права України. Навчальний посібник / за ред. А.С.Чайковського. – К.: “ЮрінкомІнтер”, 2000.

14. Історія держави і права України. Академічний курс в 2-х томах. / за ред. В.Я.Тація, А.Й.Рогожина. – К.: “ІнЮре”, 2000.

15. Історія держави і права України у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація / . - К., 2003.

16. Петро Захарченко. Історія держави і права України. - К.: "Атіка", 2005.

17. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Підручник. - К.: Ін-Юре, 2007.

18.Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.

19. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. – Рек. МОН. – К.:Юрінком Інтер, 2010.

20.Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703 с

21. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка.. –Київ : Ін.Юре-2015. 806 с

22. Історія держави і права України [Текст] :підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.

23. Історія держави і права України / [Андрусишин Б. І. та ін. ;редкол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова та ін.). - 2016. - 846 с.

24. Історія держави і права України [Текст] : посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. – 249 с.
25. Історія держави і права України: практикум [Текст] : навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [за ред. М. Ю. Бурдіна] ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків : Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
26. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.; за ред. В.М. Щербатюка. – К.: Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
27. Історія держави і права України : посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 8-е вид., допов. та перероб. – К.: Вид. ПАЛІВОДА А. В., 2017. – 164 с.
28. Історія держави та права України : навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.
29. Історія держави і права України : практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцангаїн. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.
30. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін – Вінниця: ТОВ «Твори» - 2020. – 688 с.
31. Історія держави і права України (схеми і таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко, Д. І. Курас та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.
32. Історія держави і права України – Трофанчук Г. І., 2021 р., Юрінком Інтер, 2021 р., 568 с.

ТЕМА 12. ВХОДЖЕННЯ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ ДО СКЛАДУ УРСР.

(2 години)

Методичні рекомендації

Розкриваючи питання, дати аналіз юридичному оформленню окупації Північної Буковини Румунією та проаналізувати соціально-політичне становище Північної Буковини в складі Румунії. Проаналізувати Закон «Про включення північної частини Буковини і Акерманського та Ізмайльського повітів Бессарабії до складу УРСР».

Основні поняття і терміни

Румунська національна рада, Генеральний збрінком, Сен-Жерменський договір, конституційна монархія, палата депутатів, палата сенату, конституція, префекти, збрінком, примари, створення Чернівецької та Ізмайльської областей, створення районів.

Питання для обговорення:

1. Соціально-політичне становище Північної Буковини в складі Румунії
  - а) українське віче 3 листопада 1918 р. у Чернівцях та його рішення;
  - б) насильницьке захоплення Північної Буковини румунськими військами;
  - в) юридичне оформлення окупації Північної Буковини Румунією;
  - г) закон про адміністративну уніфікацію від 14 червня 1925 р. та зміни на його підставі щодо місцевого управління;
  - д) насильницька румунізація українського населення та її наслідки;
2. Звільнення Північної Буковини і створення тимчасових органів влади і управління.
3. Закон Верховної Ради СРСР про включення Північної Буковини та українських повітів Бессарабії до УРСР.
4. Державне будівництво в Північній Буковині.
5. Маніфест Й. Антонеску від 19 липня 1941 р. про приєднання Північної Буковини до Королівської Румунії та його наслідки.
6. Відновлення радянської влади у Північній Буковині у жовтні 1944 р.

Теми рефератів:

1. Характеристика органів влади і управління в Північній Буковині у складі Румунії.
2. Юридичне оформлення окупації Північної Буковини Румунією.

Список літератури:

1. Кульчицький В.С. Возз'єднання Північної Буковини з Українською РСР // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - Львів, 1963.
2. Кульчицький В.С. Державне будівництво в Північній Буковині в 1940-1941 роках // Проблеми правознавства. - К., 1974. Вип. 27.
3. Лісна І. С. Примусове включення Північної Буковини до складу королівської румунії // На шляху до правової держави. - Львів, 1992.
4. Кульчицький В.С. та інші. Вхідження Галичини, Північної Буковини та Закарпаття до складу України (1939-1945 рр). - Дрогобич, 1995.
5. Радянська Буковина. 1940-45 р.р. Документи і матеріали. - К., 1967.
6. Торжество історичної справедливості. - Львів. 1968.
7. Історія держави і права України. У 2-х частинах. / за ред. академіка АПрН України А.Й.Рогожина. - К.: "ІнЮре", 1996.
8. Хрестоматія з історії держави і права України у 2-х томах. / за ред. В.Д.Гончаренка. - К., 2000.
9. Музиченко П. Історія держави і права України. - Одеса, 2000.
10. І.Я.Терлюк Історія держави і права України. Навчальний посібник-практикум. - Львівський інститут внутрішніх справ. - К.: "Атіка", 1999.
11. О.Кузьмінець, В.Калиновський, П.Дігтяр. Історія держави і права України. Навчальний посібник. - К.: В-во "Україна", 2000.
12. Історія держави і права України. Навчальний посібник / за ред. А.С.Чайковського. - К.: "ЮрінкомІнтер", 2000.
13. Історія держави і права України. Академічний курс в 2-х томах. / за ред. В.Я.Тація, А.Й.Рогожина. - К.: "ІнЮре", 2000.
14. Історія держави і права України у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація /. - К., 2003.
15. Петро Захарченко. Історія держави і права України. - К.: "Атіка", 2005.
16. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Підручник. - К.: Ін-Юре, 2007.
17. . Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.
- 18.Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. - Рек. МОН. - К.:Юрінком Інтер, 2010.
- 19.Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703 с
20. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка.. -Київ : Ін.Юре-2015. 806 с
21. Історія держави і права України [Текст] :підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.
22. Історія держави і права України / [Андрусішин Б. І. та ін. ;редкол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін.]. - 2016. - 846 с.
23. Історія держави і права України [Текст] :посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. - 249 с.
24. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [за ред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-твнутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
25. Історія держави і праваУкраїни. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьмінець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. - К.:Видавництво «Фенікс», 2018. - 496 с.
26. Історія держави і права України :посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. - 8-е вид., допов. та перероб. - К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2017. - 164 с.
27. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. - 2-ге вид., перероб. і допов. - К. :Юрінком Інтер, 2017. - 568 с.
28. Історія держави і права України :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцан та ін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. - Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. - 444 с.
29. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін - Вінниця: ТОВ «Твори» - 2020. - 688 с.
30. Історія держави і права України (схеми і таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкурастенко, Д. І. Курас та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.

31. Історія держави і права України – Трофанчук Г. І., 2021 р., Юрінком Інтер, 2021 р., 568 с.

ТЕМА 13. ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНИ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.

(2 години)

Методичні рекомендації

Розглядаючи дану тему необхідно проаналізувати передумови захоплення території України окупантами та її розчленування. Варто здійснити аналіз особливостей змін, які відбулися в державному апараті УРСР у роки Другої світової війни (1941-1945рр)., а також змін, що відбулися у кримінальному, цивільному та трудовому, кримінально-процесуальному та цивільно-процесуальному законодавстві. Особливу увагу необхідно присвятити процесу становлення української державності на західноукраїнських землях в роки Другої світової війни, а також ролі ОУН-УПА у цьому процесі.

Питання для обговорення:

1. Розчленування території України і встановлення окупаційного режиму.
2. Перебудова державного апарату УРСР у роки Другої світової війни.
3. Зміни в законодавстві УРСР в період Другої світової війни:
  - а) цивільне законодавство;
  - б) кримінальне законодавство;
  - в) трудове законодавство;
  - г) кримінально-процесуальне законодавство.
4. Проголошення української державності на західноукраїнських землях у роки Другої світової війни:
  - а) проголошення у Львові Української самостійної держави;
  - б) утворення А. Мельником Української національної ради як представницького органу всієї України.
5. Створення УПА, її організація та діяльність.
6. утворення Української головної визвольної ради та характеристика її документів;

Список літератури:

1. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. Кн. 2. – Київ, 1994.
2. Бойко І. Й. Центральні органи підпільного державного апарату в Україні в період Другої світової війни. – Рогатин, 1993.
3. Гриневич В. Військове будівництво в Радянській Україні (кінець 30-х-80-ті роки ХХ ст). В книзі Історія Українського війська. 1917-1995. – Львів, 1996.
4. Коваль М. В. ОУН-УПА: між «третім рейхом» і сталінським тоталітаризмом// Український історичний журнал. 1994. № 2-3.
5. Комаров Н. Я. Государственный Комитет Оборони постановляет: Документи. Воспоминания. Комментарии. – Москва, 1990.
6. Косик в. Україна і Німеччина у другій світовій війні. – Париж, Нью-Йорк, Львів, 1993.
7. Ляхович О. Органи прокуратури України в період Великої Вітчизняної війни// Радянське право. 1971. № 11.
8. Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні. Збірник документів і матеріалів. – Київ, 1963.

9. ОУН і УПА в другій світовій війні. Документи і матеріали// Український історичний журнал . 1994. № 4.
10. Реабілітація репресованих: законодавство та судова практика. Київ, 1997.
11. Рекотов П. В. Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні 1941-1945рр.(історико-правовий аспект). Автореферат к.ю.н. Харків, 1997.
12. Сергійчик В. ОУН-УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. – Київ, 1996.
13. Советская Украина в годы Великой Отечественной войны// 1941-1945// Документы и материалы. – Киев, 1985.
14. Советское государство и право накануне и в годы Великой Отечественной войны (1936-1945гг.). – Москва, 1985.
15. Тищик Б. Становлення української державності на західно-українських землях напередодні і в роки Другої світової війни (1937-1945рр). – Львів, 2006.
16. Украинская ССР в Великой Отечественной Войне Советского Союза 1941-1945рр. – Київ, 1975. Т. 3.
17. Українська головна визвольна Рада / Документи. Нью-Йорк – Київ – Львів, 1994.//Літопис УПА у 8 т. УГВР Т. !. (1944-1945). – Львів, 1996.
18. Якимович Б. Збройні сили України: Нарис історії.- Львів, 1996.
19. 13.Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703 с
20. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка..–Київ : Ін.Юре-2015. 806 с
21. Історія держави і права України [Текст] :підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.
22. Історія держави і права України / [Андрусішин Б. І. та ін. ;редкол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова та ін.]. - 2016. - 846 с.
23. Історія держави і права України [Текст] :посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. – 249 с.
24. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [за ред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-твнутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
25. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. – К.:Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
26. Історія держави і права України :посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 8-е вид., допов. та перероб. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 164 с.
27. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. :Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.
28. Історія держави і права України :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцантаін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.
29. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін – Вінниця: ТОВ «Твори» - 2020. – 688 с.
30. Історія держави і права України (схеми і таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко, Д. І. Курас та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.
31. Історія держави і права України – Трофанчук Г. І., 2021 р. , Юрінком Інтер ,2021 р., 568 с.

ТЕМА 14. ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ НАРОДНОЇ РАДИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ.

(2 години)

Методичні рекомендації

У ході підготовки до заняття проаналізувати соціально-політичне становище Закарпаття в складі Чехословаччини, вивчити становлення народно-демократичного ладу в Закарпатті і його правову основу. Дати оцінку юридичному оформленню возз'єднання Закарпаття з УРСР.

Основні поняття і терміни

Народні комітети, з'їзд народних комітетів, маніфест, Народна Рада, Декрети, Закарпатська область.

Питання для обговорення:

1. Соціально-політичне становище Закарпаття в складі Чехословаччини:
  - а) створення у грудні 1918 р. Руського краю у Закарпатті та прийняття «Народного закону № 10 про автономію русинів, які проживають в Мадьярії».
  - б) з'їзд закарпатців у січні 1919 р. у м. Хуст та його рішення.
  - в) становлення радянської влади у березні 1919 р. в Закарпатті та його новий адміністративно-територіальний поділ.
  - г) входження Закарпаття до складу Чехословаччини за Сен-Жерменським 1919 р. і Трианонським 1920 р. договорами.
  - д) створення Цивільного управління Підкарпатської Русі та місцевих управлінь.
  - е) Генеральний статут про організацію та адміністрацію Підкарпатської Русі 1919 р., його характеристика.
  - є) зміни в управлінні Закарпаттям в зв'язку з прийняттям у лютому 1920 р. нової Конституції Чехословацької Республіки.
  - и) закон «Про організацію політичного управління» (липень 1927 р) та зміни в місцевому управлінні в Закарпатті.
2. Утворення Карпатської України та її конституційні акти.
3. Звільнення Закарпаття від фашистських загарбників і створення органів народної влади.
4. Становлення народно-демократичного ладу в Закарпатті та його правова основа. Діяльність Народної Ради.
5. Юридичне оформлення возз'єднання Закарпаття з УРСР.

Теми рефератів:

1. Державне будівництво в Закарпатській Україні у 1944-1945 рр. Діяльність Народної Ради.
2. Юридичне оформлення возз'єднання Закарпаття з УРСР.

Список літератури:

1. Вечеш М., Задорожний В. Велич і трагедія Карпатської України. – Ужгород, 1993.
2. Вісник Народної Ради Закарпатської України. – Ужгород, 1944-1945.
3. Кульчицький В. С.. Законодавча діяльність Народної Ради Закарпатської України // Проблеми правознавства. – К., 1971. Вип.20.
4. Кульчицький В.С. та інші. Возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною (соціально-політичні і правові основи). – Львів, 1985.
5. Кульчицький В. С. Правове становище Закарпаття у складі Чехословаччини // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. – Львів, 1995.
6. Шляхом до щастя. Нариси історії Закарпаття. – Ужгород, 1973.
7. Історія держави і права України. У 2-х частинах. / за ред. Академіка АпрН України А.Й.Рогожина. – К.: “ІнЮре”, 1996.
8. Хрестоматія з історії держави і права України у 2-х томах. / за ред. В.Д.Гончаренка. – К., 2000.
9. Музиченко П. Історія держави і права України. – 30рінко, 2000.
10. І.Я.Терлюк Історія держави і права України. Навчальний посібник-практикум. – Львівський інститут внутрішніх справ. – К.:”Атіка”, 1999.
11. О.Кузьмінець, В.Калиновський, П.Дігтяр. Історія держави і права України. Навчальний посібник. – К.: В-во “Україна”, 2000.
12. Історія держави і права України. Навчальний посібник / за ред. А.С.Чайковського. – К.: “ЮрінкомІнтер”, 2000.
13. Історія держави і права України. Академічний курс в 2-х томах. / за ред. В.Я.Тація, А.Й.Рогожина. – К.: “ІнЮре”, 2000.
14. Історія держави і права України у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація /. – К., 2003.
15. Петро Захарченко. Історія держави і права України. – К.: «Атіка», 2005.
16. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Підручник. - К.: Ін-Юре, 2007.
17. Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.
18. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. – Рек. МОН. – К.:30рінком Інтер, 2010.

19. Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703 с
20. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка.. –Київ : Ін.Юре-2015.- 806 с
21. Історія держави і права України [Текст] :підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.
22. Історія держави і права України / [Андрусин Б. І. та ін. ;редкол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін.]. - 2016. - 846 с.
23. Історія держави і права України [Текст] :посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. – 249 с.
24. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [за ред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-твнутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
25. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. – К.:Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
26. Історія держави і права України :посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 8-е вид., допов. та перероб. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 164 с.
27. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. :Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.
28. Історія держави і права України :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцан та ін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.
29. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін – Вінниця: ТОВ «Твори» - 2020. – 688 с.
30. Історія держави і права України (схеми і таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко, Д. І. Курас та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.
31. Історія держави і права України – Трофанчук Г. І., 2021 р. , Юрінком Інтер ,2021 р., 568 с.

ТЕМА 15. ВІДРОДЖЕННЯ І РОЗБУДОВА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

(2 години)

Методичні рекомендації

У процесі підготовки до заняття треба проаналізувати соціально-політичні, економічні відносини у СРСР, які загострилися на початку 90-х років ХХ ст. Варто визначити чинники, які привели до розпаду СРСР і укладення угоди про утворення Співдружності Незалежних Держав. Важливим є встановлення передумов прийняття Декларації про державний суверенітет та визначення його значення. Значну увагу необхідно приділити характеристиці Акту проголошення незалежності України, за яким було утворено українську державу. Особливу увагу варто приділити характеристиці основних положень чинної Конституції України.

Питання для обговорення:

1. Соціально-економічне та політичне становище СРСР та України у середині 80-х рр.ХХ ст.
2. Економічні та політичні перетворення в Україні у 1985-1990 рр. Утворення народного руху України. Вибори до Верховної ради України 1990 р.
3. Розпад СРСР та створення Співдружності Незалежних Держав.
4. Прийняття Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року, її зміст і значення.
5. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року: його характеристика та історичне значення.
6. Зміни в законодавстві України 1991-1995 рр та реформування місцевого управління у 1992-1994 рр. Конституційний договір 1995 року.
7. Розробка та прийняття Конституції України 1996 року, її основні положення.
8. Розробка і прийняття Конституції України 1996 р., основні її положення та значення:

9. Державне будівництво в Україні після прийняття Конституції України 1996р.
10. Парламентські вибори 1998р. та подальше державне будівництво.
11. “Помаранчева революція” та “Революція гідності”
12. Джерела та характерні риси права.

Рекомендована література

1. Гончаренко В.Д. Тернистий шлях до незалежності // Вісник Академії правових наук України.-1999.-№2(17).
2. Іванченко Р.П. Історія без міфів. Бесіди з історії української державності.- К., 1996.
3. Історія української Конституції. Упорядники: А. Слюсаренко. М. Томенко.- К., 1997.
4. Коментар до Конституції України.-К., 1996.
5. Конституція незалежної України. У 3-х томах. Документи, коментарі, статті. Упорядники: Головатий С, Юзьков Л.- К., 1995.
6. Нор В., Стецюк П. Конституція- Основний закон України в запитаннях і відповідях. – Львів, 1996.
7. Субтельний О. Україна. Історія. – К., 1991.
8. Хрестоматія з історії держави і права України. У 2-х т. / За ред В.Д.Гончаренка. – К., 2000.- Т. 2.
9. Історія держави і права України у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація /. – К., 2003.
10. Петро Захарченко. Історія держави і права України. – К.: «Атіка», 2005.
11. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Підручник. - К.: Ін-Юре, 2007.
12. Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.
13. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. – Рек. МОН. – К.:32рінком Інтер, 2010.
14. Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703 с
15. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка.. –Київ : Ін.Юре-2015. 806 с
16. Історія держави і права України [Текст] .підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.
17. Історія держави і права України / [Андрусішин Б. І. та ін. ;редкол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін.]. - 2016. - 846 с.
18. Історія держави і права України [Текст] : посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. – 249 с.
19. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [за ред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-твнутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
20. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. – К.:Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
21. Історія держави і права України : посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 8-е вид., допов. та перероб. – К.: Вид. ПАЛІВОДА А. В., 2017. – 164 с.
22. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. :Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.
23. Історія держави і права України :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцан та ін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.
24. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін – Вінниця: ТОВ «Твори» - 2020. – 688 с.
25. Історія держави і права України (схеми і таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко, Д. І. Курас та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.
26. Історія держави і права України – Трофанчук Г. І., 2021 р. , Юрінком Інтер ,2021 р., 568 с.

РОЗДІЛ 3. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Підручники, посібники, фундаментальні курси

Основні підручники і посібники

1. Історія держави і права України. /За ред. А.И.Рогожина. — Т. 1-2.— К., 1996.
2. МIRONENKO O.M., РИМАРЕНКО Ю.І., ЧЕХОВИЧ В.Л. Українське державотворення: Невитребуваний потенціал: Словник-довідник. — К., 1997.
3. Кульчицький В. С., Настюк М.І., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. — Львів, 1996.
4. Історія держави і права України. Академічний курс в 2-х томах / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. — К.: “ІнЮре”, 2000.
5. Історія держави і права України. Навчальний посібник / За ред. А.С. Чайковського. — К.: “ЮрінкомІнтер”, 2000.
6. Кузьминець О., Калиновський В., П. Дігтяр. Історія держави і права України. Навчальний посібник. — К.: “Україна”, 2000.
7. Музиченко П. Історія держави і права України. — К., 2001.
8. Історія держави і права України в 2-х томах / За ред. В.Я. Тація. — К., 2003.
9. Петро Захарченко. Історія держави і права України. — К.: “Атіка”, 2005.
10. Кульчицький В. С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України / Вид. 2-ге. — К.: “Атіка”, 2006.
11. Кульчицький В. С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. — К.: “ІнЮре”, 2007.
12. Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.
13. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. — Рек. МОН. — К.:Юрінком Інтер, 2010.
14. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка.. —Київ : Ін.Юре-2015.-806 с
15. Історія держави і права України / [Андрусишин Б. І. та ін. ;ред кол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін.]. - 2016. - 846 с.
16. Історія держави і права України [Текст] : посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. — 249 с.
17. Історія держави і права України: практикум [Текст] : навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [та ін.] ; [заред. М. Ю. Бурдіна] ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків : Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
18. Історія держави і права України : посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. — 8-е вид., допов. та перероб. — К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2017. — 164 с.
19. Історія держави та права України : навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. — 2-ге вид., перероб. і допов. — К. :Юрінком Інтер, 2017. — 568 с.
20. Історія держави і права України : практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцан та ін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. — Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. — 444 с.
21. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.; за ред. В.М. Щербатюка. — К.: Видавництво «Фенікс», 2018. — 496 с.
22. Історія держави і права України. Підручник. Видання друге, перероблене і доповнене (Ювілейна серія «НЮУ 215 років») за редакцією В.Д. Гончаренка, - К.: 2019.
23. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін — Вінниця: ТОВ «Твори» - 2020. — 688 с.
24. Історія держави і права України (схеми і таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко, Д. І. Курас та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.
25. Історія держави і права України — Трофанчук Г. І., 2021 р., Юрінком Інтер, 2021 р., 568 с.

Інші підручники і посібники юридичного характеру

1. Барбах Б., Леснодарський Б., Пиетрчак М. История государства и права Польши. — М., 1980.
2. Владимирский-Буданов М.Ф. Обзор истории русского права. — 6-е изд. — К., 1909.

(Див. також Ростов-на Дону, 1995).

3. Чубатий М. Огляд історії українського права. — К., 1994.
4. Історія держави і права України/ За ред. В.Г. Гочаро. Навчальний посібник. — К., 1996.
5. Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703
6. Історія держави і права України [Текст] : підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.

Підручники і посібники загальноісторичного характеру.

1. Грушевський М. С. Історія України-Русі. В 11 томах, 12 книгах. — К., 1991-1997.
2. Грушевський М. Очерк истории украинского народа. 2-е изд. — К., 1993.
3. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. — К., 1990.
4. Дорошенко Д. І. Нарис історії України. У 2-х т. — К., 1992.
5. Жуковський Л., Субтельний О. Нариси історії України. — Львів, 1991.
6. Коваль М.В., Кульчицький СВ., Курносів В.О. Історія України. — К., 1992.
7. Крип'якевич І.П. Історія України. — Львів, 1990 (або 1992).
8. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. — Львів, 1993.
9. Полонська-Василенко Н.Д. Історія України. — Т.І-2 - К., 1992.
10. Субтельний О. Історія України. — К., 1991.

2. Документи і нормативні матеріали

Основні збірники.

1. Гунчак Т. Українська революція. Документи 1919-1921 рр. — Нью-Йорк, 1984.
2. Історія держави і права України. Хрестоматія. — К., 1992.
3. Конституційні акти України. 1917-1920 рр. — К., 1992.
4. Історія української конституції (укладачі Слюсаренко А.Г., Томенко М.В.) — К., 1996.
5. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У двох томах. —Т. 1-2. —К., 1996.
6. «Права, за якими судитися малоросійський народ 1743 р.» - К, 1997.
7. Хрестоматія з історії держави і права України. В.Д.Гончаренко, О.Д.Святоцький.-К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003.

Інші документальні публікації

1. Документи Богдана Хмельницького. 1648-1697р. — Харків, 1961.
2. Ділова документація Гетьманщини XVII ст.: Збірник документів. — К., 1993.
3. Збірник законів Української РСР. — Т.1-2. — К., 1974.
4. Літопис Самовидця. —К., 1971.
5. Мірчук П. Українська повстанська армія 1942-1952. Документи і матеріали. — Львів, 1991.
6. Повісті врем'яних літ. — К., 1990.
7. Суспільно-політичний розвиток західних областей УРСР. 1939-1989: Збірник документів і матеріалів. — К., 1989.

3. Спеціальна література з окремих проблем історії держави і права

України,

1. Варфоломеева Т.В., Святоцький О.Д. та інші. Історія адвокатури України. - К., 1992.
2. Верстюк В.Ф. Українська Центральна Рада. — К., 1997.
3. Вивід прав України. — Львів, 1991.
4. Гамрецький Ю.М. Універсали — визначальні віхи історії Центральної ради / Український історичний журнал. — 1991. — №8-9.
5. Голобуцький І.О. Запорізька Січ в останні часи свого існування. — К., 1994.
6. Грозовський І.М. Звичаєве право запорозьких козаків. Дис. канд. юрид. наук. — Х., 1998.
7. Горбачев В.Н. Міське самоврядування в Україні за реформою 1970 року. — Харків, 1995.
8. Грушевський М. Конституційне питання і українство в Росії. — Львів, 1995.
9. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття. Нариси політичної історії. — К., 1993.
10. Гуржій О. Українська козацька держава у другій половині ХУП-ХУІІІ ст. - К., 1996.
11. Давня історія України. У 2-кн. — К., 1994.
12. Державний центр УНР в екзилі. — К., 1993.
13. Дорошенко Д.І. Огляд української історіографії. — К., 1996.
14. Драгоманов М. Пропаший час. Українці під московським царством (1654-1876) // Український історичний журнал. — 1991. — №9.
15. Дубровіна А.Б. Суспільний лад, механізм управління та право України в період розкладу суспільно-кріпосницької системи і зростання капіталістичних відносин (перша половина ХІХ ст.) — К., 1996.
16. Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України. 1917-1920. Центральна Рада, гетьманство, директорія. — К.: Либідь., 1997.
17. Крип'яквич І.П. Богдан Хмельницький. — Львів, 1990.
18. Лилик С. Західноукраїнська Народна республіка. — Львів, 1990.
19. Левицький К. Великий зрив (до історії української державності від березня до листопада 1918 р. на основі споминів та документів). - Львів, 1991.
20. Малик Я., Вол Б., Чуприна В. Історія української державності. — Львів, 1990.
21. Мироненко О.М. Правовий аналіз діяльності Центральної Ради. — К., 1995.
22. Мироненко О.М. Судові реформи при гетьмані П.Скоропадському // Правова держава. — Вип.7. — К., 1996.
23. Мироненко О.М. Світоч української державності. Політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради. — К., 1996.
24. Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність у 1917-1919 рр. — К., 1995.
25. Падох Я. Суди і судовий процес старої України. — Нью-Йорк — Львів, 1990.
26. Пащук А.Я. Ґрунтове судочинство на Лівобережній Україні у другій половині ХУП-ХУІІІ ст. — Львів, 1994.
27. Прицак О. Пилип Орлик, його конституція і бачення проблем тогочасної України // Дзвін. — 1990. — №2.
28. Приймак Т. Конституційний проект М.Грушевського 1905р. // Український історичний журнал. — 1991. — №1.
29. Пристайко В.І., Шаповал Ю.І. Справа "Спілки Визволення України". Невідомі документи і факти. — К., 1995.
30. 50 років возз'єднання Північної Буковини, хотинського, акерманського та Ізмаїльського повітів Бесарабії з Українською РСР: тези Доповіді республіканської наукової конференції, Чернівці, 22-24 лист. 1990р. — Чернівці, 1990.
31. Рекотов П. В. Німецько-фашистський окупаційний режим в Україні 1941-1944р.р. — К. 1997.

32. Розсоха С. Сейм Карпатської України. — Львів, 1991.
33. Степанков В.С. Богдан Хмельницький і проблеми державності України//Український історичний журнал. — 1991. —№9.
34. Стерчо П. Карпато-українська держава. - Львів, 1994.

35. Ткач А.П. Право України. — Хмельницький, 1992.
36. Тищик Б.Й. Організація і структура державного апарату Галицької Соціалістичної Радянської Республіки (1920р.). —Львів, 1996.
37. Химинець Ю. Закарпаття—земля української держави: Нотатки з історії Закарпаття. — Ужгород, 1991.
38. Чехович В.А. Проблеми національно-державного будівництва України в роки непу. — Харків, 1995.